

І.Франка пропало 33 видання, Г.Квітки-Основ'яненка - 24, М.Коцюбинського - 7, М.Костомарова - 9. Щоправда, частину цих видань виявлено в колекціях, компактах, окремих відбитках, тому хоч їх і немає у фонді «Україніка», але вони наявні в загальному.

Поповнень небагато. В основному це видання 30-х років ХХ ст., переважно професійна, галузева література, різні інструкції, положення, програми, таблиці, інструктивно-агітаційні матеріали, резолюції, постанови ЦК КП(б)У, партійних пленумів, з'їздів.

Є й твори Г.Косинки (К.; Х., 1929), М.Нагни-

біди, І.Каляника, С.Роговика (з передмовою А.Любченка, К.; Х., 1931), праці Д.Дорошенка про П.Куліша та І.Костомарова (К.; Лейпціг, б.р.), В.Бойка про Марка Вовчка (К., 1918), історичні оповідання з часів Хмельниччини І.Петренка (Львів, 1912), серія праць Ф.Титова про Києво-Печерську Лавру, подільські монастирі, Андріївську церкву, Києво-Могилянську академію та інші визначні місця Києва (видання початку століття - 1911-1914 рр.).

Хоч завдання, поставлені перед відділом «Україніка» не були виконані, проте проведено велику роботу і зібрано чималий фонд.

1. *Архів ЦНБ АН України*, оп.1, од. зб.16.

2. *Поступок С. Всеукраїнська бібліотека України*. - К.: Друк. ВУАН, 1923. - С.6-7.

3. *Биковський Л.* Книгарні. - Бібліотеки - Академія. Спомини (1918 - 1922). - Мюнхен; Денвер; 1971. - С.30-31.

4. *Бібліотечний журнал*. - К., 1925. - ч. I. - С. 44.

5. *Архів ЦНБ України*, оп. I, од. зб. 75, арк. 4.

6. *Полонська-Василенко П.* Українська Академія наук : Нарис історії, ч. 2 (1931-1941). - Мюнхен, 1958. - С.123.

В.О.Захаржевська

ТРАДИЦІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ПРОСВІТИТЕЛІВ КИРИЛА І МЕФОДІЯ

День слов'янської писемності й культури - одне з найгуманніших свят, яке з кожним роком дедалі більше розпросторює свої межі: Вологда (1987), Новгород (1988), Київ (1989), Мінськ (1990), Смоленськ (1991), Москва (1992), де пройшов перший «Міжнародний конгрес слов'янських культур».

Ми знову і знову звертаємось до першоджерел слов'янського роду, писемності, культури, які сягають Київської Русі, здобутки якої увійшли до духовної скарбниці культурних цінностей людства.

У травні 1993 р. Українським комітетом славистів (УКС) спільно з Міністерством освіти України на базі Одеського державного університету було проведено Міжвузівську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми відродження мов і культури західних та південних слав'ян в Україні». Їй передувала творча зустріч за круглим столом: «Болгарська діаспора в Україні - у дзеркалі

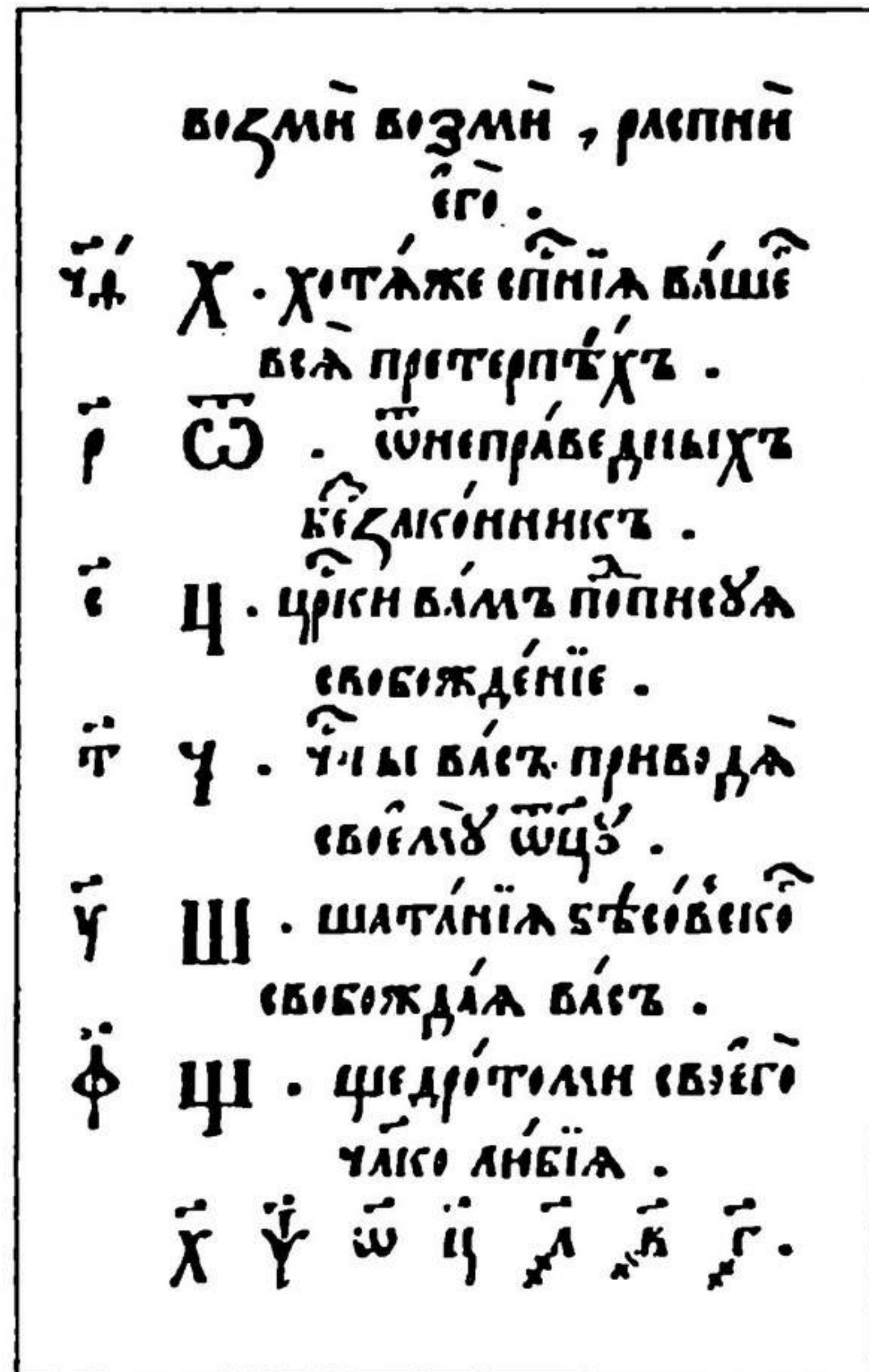
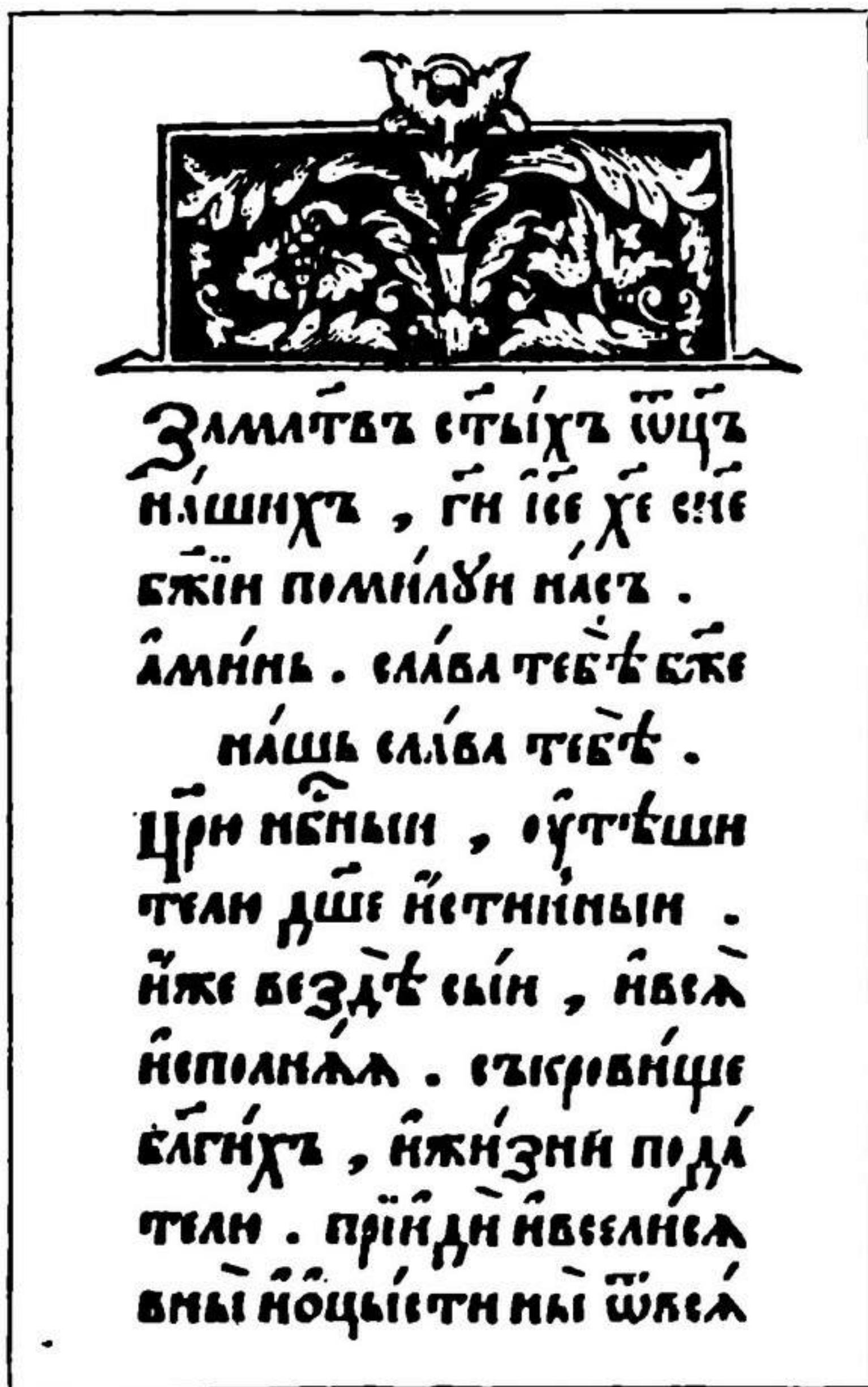
духовної культури», що проходив у ЦНБ, де святкування Днів слов'янської писемності вже стало традицією, про що свідчить проведений круглий стіл: «Традиції Кирила і Мефодія - вічні». Адже бібліотеки - осередок народної просвіти, основа цивілізації нації. Так, у Болгарії велику роль відігравали «читалища», про що свідчить і журнал «Читалище» (видається з 1870 р.). Духовна культура кожного народу - це цілісна багатоструктурна система, де всі складові компоненти (виховання, освіта, наука, мистецтво, філософія, право тощо) мають бути об'єднані традиціями, історичною пам'яттю, порушення якої гальмує розвиток й життєздатність культури в цілому, її здатність до самовдосконалення, до самозбагачення, першоосновою якої є Слово.

Слов'янські першовчителі св. рівноапостольні Кирило і Мефодій, як свідчать житія, з самого початку їх проповідницької і просвітительської діяльності захищали право слов'янської писемності та культури на існування й всебічний розвиток, на рівноправ'я, на ставлення до неї, як до вже

Кирило народився у 823-ому р. (Мефодій - старший від нього на десять років). Уже у 14 років Кирило вступив до Магнатурської школи у Царгороді (Константинополь), де викладали відомі вчені. Він став ченцем і бібліотекарем. Кирило виявився здібним оратором, полемістом. І тому Візантійським імператором був направлений з просвітницькою місією до Арабії, де він полемізує з магометанами.

Кирило і Мефодій починають перекладати Євангеліє, церковну літературу. В 859 р. їх посилають з новою місією до Криму, до хазар, де вони виявляють себе талановитими проповідниками християнства. Кирило був запрошений (863 р.) до Моравії князем Великоморавії Ростиславом, якого непокоїла духовна латинська пропаганда, релігійне і політичне німецьке засилля. Кирило разом з братом Мефодієм створюють слов'янську азбуку на основі солунського діалекту - усної розмовної мови. Це було необхідно для розвитку самостійних слов'янських націй, для їх об'єднання й динаміки

розвитку духовної культури, оскільки латинь і грецька мови були мертвими й недоступними для народних мас. Перекладається Євангеліє, Біблія, церковні книги на слов'янську мову, що не могло сподобатись німецькому духовенству. І навколо Кирила і Мефодія снується павутиння. Вигнані з Моравії, Паннонії, куди вони заїхали по дорозі, солунські брати були запрошені до Болгарії царем Борисом I, де розвинули просвітницьку діяльність. З їхніми іменами пов'язане національне відродження Болгарії, культурно-просвітницький рух, який з Болгарії поширився до Сербії, до Київської Русі, сприяв створенню національних слов'янських культур. Щодо точної дати виникнення слов'янської писемності існують різні думки. Прийнято вважати 862-863 рр., коли Кирило і Мефодій відправились до Моравії. За свідченням чорноризця Храбра, автора твору «О письменахъ», це сталося в 863 р. Проте і сьогодні це питання потребує комплексного дослідження. Воно було в центрі уваги вчених-славістів під час святкування

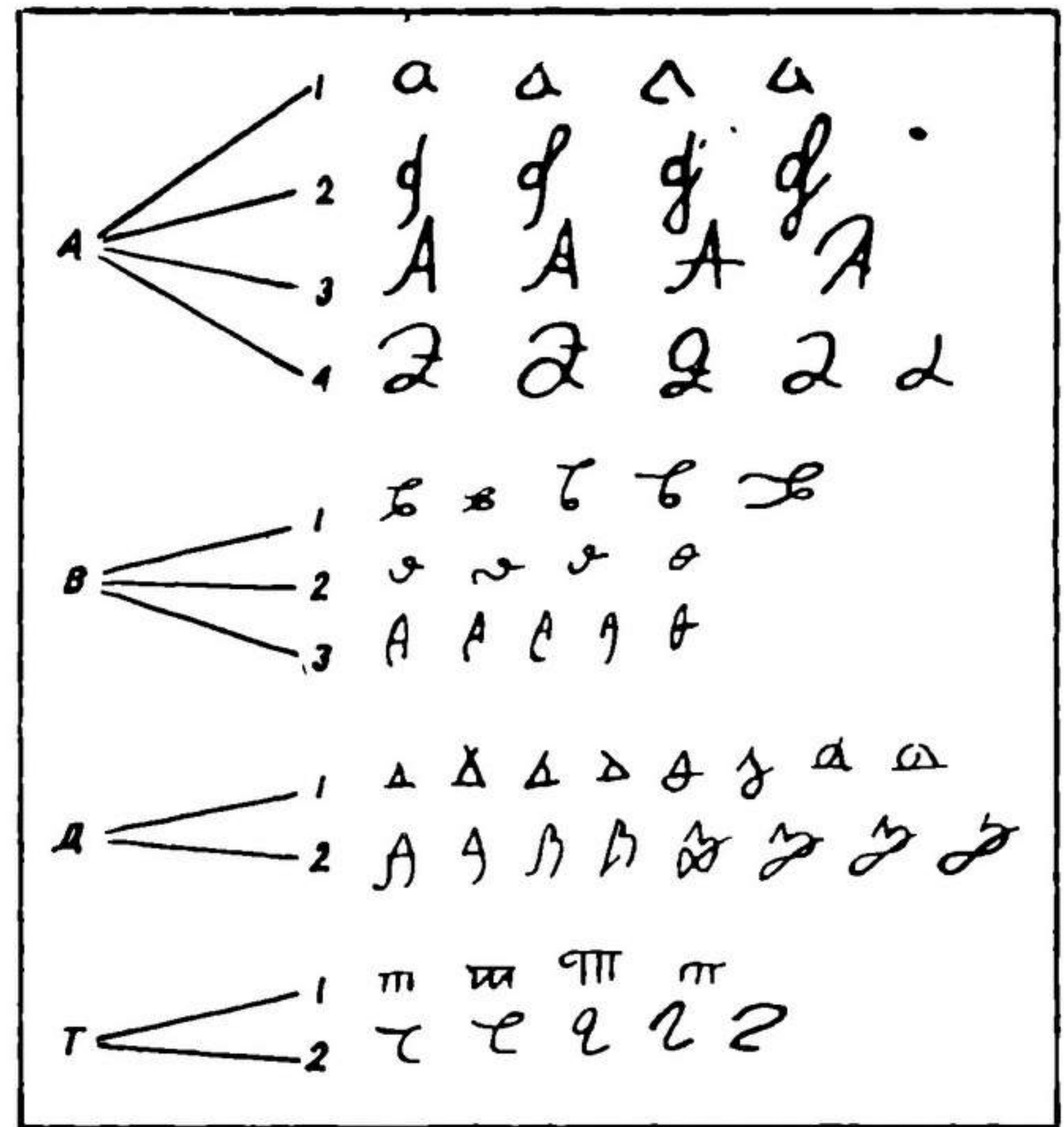

Іван Федоров. Сторінки з Букваря.
Львів. 1574.

Днів слов'янської писемності й культури у Києві. «Вивчення слов'янства, подібне до вивчення світу класичного: Грецького, Римського чи Східного, не може не бути етнографічним, який передбачає вивчення народу в його житті і слові. Знати народ в його слові значить знати мову і літературу. Одне без другого не тільки важко, але навіть не можливо, - говорив І.Срезневський. - Здавалось, що можна сказати в певному смислі, основа всьому є знання мови: мова є вираз життя народу, його освіченості, його духовної сили, його народності, його місця в ряду інших народів. У ній відобразився народ увесь, яким він є, яким він був і яким буде, з своїм минулим, з усією різноманітністю свого розвитку...» .

Існують різні наукові версії з приводу того, що давніше - глаголиця чи кирилиця - азбуки, якими видавались твори слов'ян. Сьогодні майже немає сумніву в тому, що глаголиця, яка передуює кирилиці, створена у IX ст. на основі грецького письма з додатками відсутніх букв у ньому специфічних слов'янських звуків - Ж, Ч, Ш, Щ, Ц, «ять» та ін. Безпосереднім приводом для створення абетки глаголиці і було звернення Великоморавського князівства до Візантії з проханням надіслати священослужителів, учених людей, які б хрестили слов'ян, правили службу на зрозумілій рідній мові. Створена Кирилом і Мефодієм слов'янська абетка-глаголиця мала 38 буквених знаків, яка відбивала фонетичні особливості одного із слов'янських діалектів IX ст. - це перша слов'янська книжна мова, яка у Середньовіччі виконувала функції загальної літературної мови південних і східних слов'ян. Разом з грецькою і латиною кирило-мефодієвська мова стає носієм третьої в Європі культури - слов'янської. (У ЦНБ зберігаються «Київські глаголичні листки», видані у фотоспосіб).

Демократизм і гуманізм світогляду Кирила-філософа, новаторство проголошуваних ним ідей полягають в утвердженні рівноправності всіх народів у культурній творчості, що він довів під час перебування в Італії, у Венеції, де в публічному диспуті переміг прихильників «тримовної ересі». І не випадково у Римі солунські брати одержали офіційне визнання папою слов'янського богослужіння, урочисте визнання «слов'янської

Типи графем українського скоропису.

книги», що було могутнім фактором об'єднання слов'янських народів.

Звернення громадськості сьогодні до проблем слов'янської культури очевидне. Пошук історичних коренів веде до усвідомлення спільних культурних джерел Київської Русі, візантійської спадщини, створення слов'янської писемності братами Кирилом і Мефодієм, до залучення через християнство до загальноєвропейських і світових культурних цінностей.

З виникненням писемності починається нова доба, новий відрахунок розвитку культури слов'янських народів, в основу якої такі твори, як «Життя Кирила і Мефодія», «Шестиднев» Іоанна Екзарха, Гімнографічний цикл Константина Преславського (він, до речі, очевидно, є автором і т. зв. «Азбучної молитви», перекладеної, зокрема, Ів.Франком). Надзвичайно великого розмаху набула справа учнів Кирила і Мефодія в Київській Русі, у зв'язку із прийняттям християнства. Тут протягом століть поряд з церковною книжною справою, яка не має собі рівних за кількістю видань і майстерністю їх оформлення, створювались шедеври східно-слов'янської оригінальної художньої літератури, яскравими представниками

якої були Нестор («Повість минулих літ»), Ларіон («Слово о законе і благодати»), Володимир Мономах («Повчання дітям»), автори «Слова о полку Ігоревім», «Києво-Печерського патерика», «Київського літопису» тощо. Пізніше ці традиції продовжили І.Вишенський, Ф.Прокопович, М.Смотрицький, І.Галятовський та ін. При Софійському соборі у Києві було засновано бібліотеку, велось літописання. Згодом книжники гуртувалися в Києво-Печерській лаврі, Видубицькому та інших монастирях. Паннонські житія Кирила і Мефодія відомі були в Давній Русі ще з XI - XII ст. Як слов'янські просвітителі, Кирило і Мефодій виступають у творах українських письменників XVII-XVIII ст. - Л.Барановича, І.Галятовського, А.Радивиловського, С.Яворського, Ф.Прокоповича.

У XIX - першій половині XX ст. на Україні багато зусиль учених було докладено до вивчення життя й діяльності Кирила і Мефодія. Важливим внеском у світову Кирило-Мефодіану є дослідження О.Бодянського, О.Воронова, П.Лаврова, І.Малишевського, В.Григоровича, А.Петрушевича, Ів. Франка, І.Огієнка та ін. На жаль, донині ще глибоко не проаналізовано працю І.Огієнка «Кирило і Мефодій. Їх життя та діяльність» (у 2-х т. Варшава, 1927-28.). У наш час по-новому осмислюється багатовікова кирило-мефодіївська традиція. В Інституті рукопису при ЦНБ підготовлено до друку матеріали, пов'язані з історією Кирило-Мефодіани. Славістика в Україні, яку координує Український комітет славістів, останнім часом заявила про себе рядом нових колективних наукових досліджень, зокрема: «Ки-

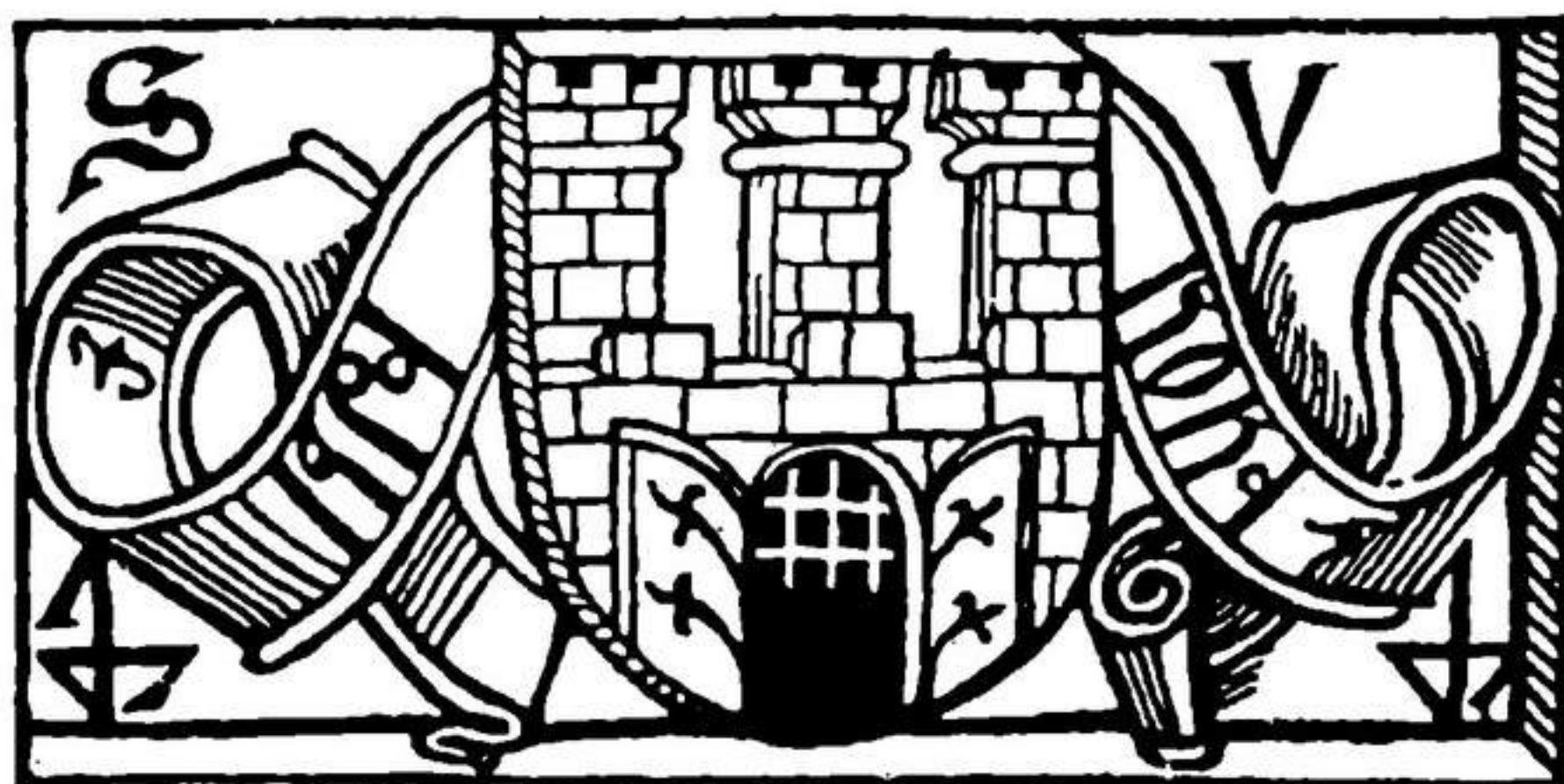
рило-Мефодієвське товариство» (у 3-х кн.). На початку XX ст. було висунуто ідею художньо зобразити так званий Історичний шлях слов'ян, який би представив минуле в скульптурних образах діячів історії Київської Русі: княгині Ольги, яка першою прийняла хрещення, Ярослава Мудрого, князя Святослава, князя Володимира, Нестора Літописця та ін..

У першому номері «Славянського вестника» (Болгарія, 24.V.1992) вміщено фотографію фрагмента пам'ятника св. княгині Ользі, виконаного І.Кавалерідзе, першого в світі скульптурного зображення слов'янських першовчителів Кирила і Мефодія, відкритого в Києві у 1911 р.

Хочеться вірити, що на знак шани й поваги до титанів Слова, кияни знову побачать у майбутньому пам'ятник на колишній Михайлівській площі.

Перед Народною бібліотекою ім. Кирила і Мефодія у Софії споруджено пам'ятник Кирилу і Мефодію (травень 1974 р., скульптор В.Гиновський).

До Днів слов'янської писемності й культури в 1994 р. в Києві Український комітет славістів передбачає разом з Міністерством освіти України в ЦНБ провести Всеукраїнську науково-практичну конференцію: «Славістичні науково-освітні центри в Україні (вчора, сьогодні, завтра)». Сподіваємося, що ця дата у календарі 1994 р. буде всенародним святом України - її духовної культури, як у Болгарії, Чехії, Словаччині, Росії. Збуваються пророчі слова болгарського митця Х.Ботева, який провіщав: «24 травня стане всенародним святом, яке нагадає нам минуле й сучасне, святом, яке надихатиме ідею нового духовного й політичного визволення». ■

- Друкарський знак Івана Федорова.
- Герб Острозьких. Азбука (Грецька і старослов'янська читанка). Острог, 1578.
- Фрагмент з колонтитула книжки «Осмогласник», 1491.